

EDEBİYAT ESERİ OKUMA SÜRECİ VE FRANZ KAFKA ÖRNEĞİ I

Yrd. Doç. Dr. Özber CAN
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
ozbercan@hotmail.com

Özet

Dil öğrenme imkânları giderek yaygınlaşmasına rağmen, Türk insanı Doğu klasikleri gibi Batı klasiklerini de daha çok çeviri eserler yoluyla okumaktadır. Bu süreç, okuru yazarın söylemek istediğine götürürken kayıplara neden olmakta; eserleri özgün dillerinde okuyabilenlerin sayısı ise sınırlı kalmaktadır. Bu makale ile edebiyat eseri okuma süreci bağlamında Franz Kafka anlatisının nasıl okunabileceği, algılanabileceği ve yorumlanabileceği incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kafka, anlatı estetiği, algı, yorum.

LITERATUR WORK READING PROCESS AND THE EXAMPLE OF FRANZ KAFKA I

Abstract

Eventhough language learning opportunities gradually increase, the Turkish people read the Western Classics more often through translations, just like the Eastern Classics. This process results in losses while taking the reader to what the writer is trying to say and those who can read the literature works in their original language is very limited. In this study, an exploration will be carried out about how to read, perceive and interpret Franz Kafka in the context of literature work reading process.

Key Words: Kafka, narrative esthetics, perception, interpretation.

GİRİŞ

İnsanlığa öyle sanatçılar çağrıda bulunmuşlardır ki onları diğerlerinden ayrıcalıklı görmek gereklidir. Bunlardan biri Shakespeare’se diğeri Brecht, biri Balzac’sa diğeri Joyce, biri Tanpınar’sa diğeri Atay, biri Bachmann’sa diğeri Kafka’dır. Zaman sonra hala özenle okunmaları, anlatıları ve söylemleriyle altını çizdikleri gerçeğin değişmemiş olmasına, yaşadıkları ve algıladıklarını doğru ve çelişkileriyle farklı bir dil ve biçimle aktarmış olmalarına dayanır. Okur onları çeviri eser ya da yabancı dil yeteneğiyle anlamaya çalışır; söylemlerine birkaç okuma süreci sonrasında yaklaşabilir. Çünkü bu iki süreç de farklı ve çok sayıda kayıpla, engelle doludur. Çevirmen, dil ve çeviri yeteneğinin yanında yazarın yetiştigi çevreyi, edebiyat ortamını, siyasal gelişmeleri yakından tanımak, edebi dilin ve yazarın kendine özgü biçimine, gerçekte söylemek istediğine ulaşmayı denerken yeterli donamina sahip olmak durumundadır. Aksi halde anlam ve biçim kurmada sapmalar yaşayacaktır. Öyle ki genişleyen anlam alanlarıyla söylemi bütünlüleyen sözcüklerin seçimi zorlaşacak; cümleler bölünecek, paragraflarsa özgün yapılarından uzaklaşacaktır. Özgür bir dille yapılan çevirilerse edebi kriterleri çoktan aşacak ve yazarı sıradanlaştıracaktır. Edebi eserleri yazdıkları dilde okuma da iyi bir yabancı dil bilgisi, yazarı, sanat çevresini, anlatısını kurduğu dili ve biçimini yakından tanımayı gerektirir. Ancak insanlık tarihinin hemen her döneminde belli kalıpları aşarak kaleme alınan bu tür eserler, insanın estetik duygularını sanatla birleştirerek bir dışavurum oluşturduğu için hem çevirmenin, hem de eseri özgün dilinde okuyabilen okurun bazı anlamsal yanılgılara düşmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla yazarın söylem bütünlüğünün ve metnin biçiminin bozulmaması koşulu esas olsa da iyi derecede bilinen yabancı dil, nitelikli bir çeviri için yeterli olmayacaktır. Çünkü edebi eser, “*ne yalnızca bildiridir, ne yalnızca anlamdır, ne yalnızca dildir, ne yalnızca içeriktir, ne yalnızca biçimdir, ne de yalnızca bir iletişim aracıdır.*” (İnce, 1993: 28) Bu özelliklerin tümünü kendinde barındırdığı ve bunlardan birine indirgenemediği için kendine özgü biçimde örgütlenmiş bir ileti (Göktürk, 1997: 14) olarak görülmelidir. İşte Franz Kafka da dili ye biçimiyle kendine özgülük gösterir ve onun anlatısına yaklaşma denemeleri özenli hazırlıklar gerektirir. Çoklu okuma süreçlerinde onun çocukluk, aile ve sosyal çevre gibi yetişme ortamı, eğitim kurumları, yakınlık kurduğu sanat ve edebiyat çevresi, mesleği, yaşanılanlara karşı tavır, yaklaşım ve duyarlılığı, siyasal gelişmeler, ülke ve çağın koşulları ne denli yakından tanınabilirse, söylemine o denli yaklaşılabilmektedir. Sezgi, görme ve duyma bağlamındaki hassasiyeti, eserlerinin hem özgün dilde, hem de çeviri eserde anlaşılabilirliğini sınırlandırmaktadır. Anlatılarında insanın özünden giderek uzaklaşması, onu daha yakından tanımayı gerektirmektedir.

Franz Kafka 03 Temmuz 1883’te Prag’da doğar. Yahudi bir baba ve Alman Yahudisi bir annenin ilk çocuğudur. Baba tarafı yoksul, doğulu bir aileden, anne tarafı ise varlıklı, okumuş insanlardan gelir. Kafka, çocukluğuyla birlikte zayıf, hastalıklı bir bünyeye sahiptir. Onun yetişmesinde ve kişilik gelişiminde babanın, yarattığı zorbalığın, her söz ve her bakışta hissettirdiği gücün etkisi büyüktür.

Toplumun beğenisi adına bir havranın yönetim kurulunda yer alır, bir ara politikayla uğraşır, mahkemede bilirkişilik yapar. Neredeyse gün boyu çıkmadığı ve içinde tuhafiyeden fanteziye her tür ürünü bulundurduğu mağazası, meşe dalı üzerinde tüneyen karga amblemiyle garip ama Alman toplumunun bir parçası olma kararlılığının bir göstergesidir. Oğla göre babası, yalnızca toplumun takdirini kazanmayı (Wagenbach, 1997: 20) amaç edindiği için “*kötülüklerle dolu dış dünyanın içerdeki temsilcisi*” (Öztürk, 1984: 63) olmayı başarmıştır. Ailede onun genişledikçe artan eziciliği annenin her şeyi doğal kabul etmesiyle birleşince, Kafka çocukken yakın çevresinde bulamadığı sevgiyi, insani dünyayı kendi içinde aramaya, kendine göre düşler üretmeye başlar. Bundan böyle içten olmayan davranışlardan, sevgisizlikten, aldatıcı şeylerden nefret duyarak korkup kaçacak, doğal olana yaklaşacaktır. Ataerkil aile düzeninin yarattığı bu korkunç etki, anlayışsızlıklar, baskılar ve itilip kakılmalar sonucunda doğmuş; mücadele etme yerine eziklik ve zayıflık arasında acı çekmeyi getirmiştir. “*Dünyadan kaçmak istiyordum. Çünkü babam bırakmıyordu beni orada, kendi dünyasında yaşayayım istiyordu. İşte o günden sonra ben de bu başka dünyanın yurttaşı oldum*” (Öztürk, 1984: 64) diyen yazar, onun yönlendirmelerdeki baskısından kurtulamaz. Baba, “*onun hiçbir zaman ulaşamayacağı, karşı da koyamayacağı bir ölçü*” (Aytaç, 1983: 278) kendisi ise onun karşısında hep bir zavallı kalacaktır. Çekingenliği, aşırı ürkekliği ve bunalım hali, henüz tanımlayamadığı kişilinde çatışma çıkaracak; basit işleri dahi yapıvermede becerisiz, kararsız kalacaktır. Yakalandığı mükemmellik hastalığı, mektuplarına, söz ve davranışlarına yansiyacak, sezdiği hatayı hep kendinde aramaya başlayacaktır. Gürsel Aytaç’ın ifadesiyle; “*Anne tarafından aldığı hassasiyetle baba tarafından aldığı sebat, Kafka’nın ruhunda bütünleşmiş ve sürekli bir özeleştirir, kendini muhakeme etme eğilimi yaramıştır.*” (Aytaç, 1983: 279)

Kafka’nın sevgi ve anlayış görmeksizin yaşadığı ilkokul yılları, herhangi bir konuda direnmesi halinde, kendisini okula götürün aşçı tarafından gözetmenine şikâyet edilmesi tehditleriyle doludur. Korkuları, giderek korkunçlaşan dünyayı taşımadaki kuşkuvarını tırmandırır ve baba evinde bulamadığı özgürlük, “*hep muntazam olarak yerine getirilmesi gerekli işler*” (Aytaç, 1983: 279) olarak baktığı derslerle tamamen ortadan kalkar. Okulda sevilip sayılsa da dikkatleri üzerine çekmek istemeyen, “*kimsenin samimi olmaya cesaret edemediği, hep camekân içinde biridir o.*” (Aytaç, 1983: 279) Zorla gönderilmiş olsa da tertip ve düzeni, sevecenliği elden bırakmaz. Toplumsal sömürüyü ve baskı ilişkilerini ilk kez babasının mağazasında öğrenir. Onu, “*zorba, yabancılaşmış ve bireyin benliğini boğan bir toplumun oluruna büyütülmüş imaj*” (Doğan, 1993: 32) acımasızlığıyla tanımlayan yazar, kendisinin ve orada çalışanların ruhsal durumlarının baş suçlusuna şöyle seslenir: “*Mağaza beni ruh hastası etti... özellikle mağazada çalışanlara karşı tutumun demek istiyorum... Sen memurlarına, ‘ödenmiş düşman’ dersin öyleydiler de zaten, fakat bana öyle gelirdi ki, onlar senin düşmanın olmadan önce, sen onların ‘ödeyen düşmanı’ idin...*” (Doğan, 1993: 32) Babanın hep karar sürecinin başı ve ulaşılmazlığı, onda nefreti ve kaçıışı tetikler.

Yabancılaşma zamanla sevgi yetmezliğine ve yitimine dönüşür. Kişilik gelişimi sınırlanır ve bunun yol açtığı psikoz, onu özenle seçtiklerini hissettiren sözcüklere götürür. Söylediği her sözcük, söz ve cümle, anlam ve dizgesel yönleriyle derinleşir; ruhsal çözümlenmeler gerektirecek kerteğe güçleşir.

Henüz çocukken kendi ailesinde dışarıda bırakılması, ruh sağlığının giderek bozulmasına, benlik sorunu yaşamasına neden olur. O bu olumsuz gelişmeyi, çevreyi kurumsal işleyişleriyle daha açık algılamaya, çelişkileri görmeye, dikkatleri üzerine çekmeye dönüştürecektir. Zira gelişen keskin gözlem yeteneği, derin duyarlılığıyla birleşerek insancıl olanı belirginleştirmeye zorlamış; ebeveyninin sevgi-saygı duygularını karıştırmasıyla eğiticinin çocuğa karşı olan saygısını aklına yazmıştır. Sağlıklı insan içinde yaşadığı toplumsal çevreye uyma ve onu etkileme (Sinanoğlu, 1988: 192) yeteneği gösterirken bundan böyle onun zihninde dönüşüm geçirecektir. Bu noktada eğitici ve çocuk arasında doğrudan bir sevgiden söz edilemese de, eğitim anlamında kıyaslanamayacak kadar (Aytaç, 1988: 43) bir değer ifade ettiği söylenebilir. Kaldı ki çocuğun yetişme sürecinde anne-baba ve eğitimci duygularının da sınırları vardır. Kan bağıyla gelen bu sınırlar, şöyle özetlenmiştir:

“Ebeveynin egoizmi ki bu gerçek ebeveyn duygusudur, sınır tanımaz. Eğitim bağlamında ebeveynin en büyük sevgisi dahi ücretli, eğiticinin sevgisinden daha çıkarıcıdır. Başka türlü de olamaz, olanaksızdır. Zira, ebeveynler çocuklarına karşı, her hangi bir yetişkinin o çocuğa olacağı gibi objektif olamazlar, çünkü çocuk onların kanındandır; daha da komplike olan, her ikisinin de kanındandır.” (Aytaç, 1988: 43)

O halde eğitimin iyelikçi, yoğun anne baba sevgisiyle beslenmesinin, *“çocuğun kişilik gelişimini, her şeyin doğruluğunu bizzat aramak gibi bir zihin habitusundan yoksun olarak tamamlanmasına neden olacağını ve bunun da ileriki yaşamında umutsuzluk kaynağı olabileceği”* (Sinanoğlu, 1988: 193) sakıncası göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü kişilik oluşumu ve olumlu yönde gelişimi kendinden olanı sevmeye değil, kendimizle özdeşleştirmedeğimiz kişi ve düşüncelere de hoşgörülü yaklaşma (Aytaç, 1988: 44) ile gerçekleşebilir. Kafka, bütün bu davranış ve duyguları hiç yaşamaksızın eğitimi, *“sofrada verilen direktif ve buyruklar”* (Wagenbach, 1997: 26) ile tanıdığı için içe kapanmayı değişimle birleştirir. Babanın ilgi yoksunluğu, insanı hep kendi yerine düşürmesi, onda sezgiselliği artırır; edindiği ürkek tabiatsa sürekli bir uyanıklık hali yaratır. Onda bu derin hassasiyet, içe bakış ve ince gözlem yeteneği, zamanla eserlere yansiyacaktır. Yetişme sürecinin yazarda bıraktığı etki, mikroskop gözü edinmeyi, dolayısıyla riskin büyüklüğünü gözler önüne serer. *“Mikroskop gözler (Mikroskopaugen) insanı çıkmaza sürükler. Yine bu mikroskop tarzı görmenin sonucu olarak nesnelere yabancılaşır.”* (Aytaç, 1983: 279) Aile-çevre-kurumlar-yasalar ve bürokrasi arasında kendini geliştiremeyen yazar, insanın durumunu betimlerken bakışlarını toplumdan önce aileye yöneltecek; evdeki çatışma ve tedirginliğe karşı vaktiyle kendini koşulladığı gibi soğukkanlı olmayı önerecektir.

“Heyecanlanmayın. Sakin olun. Sessizlik, güçlülüğün dile gelmesidir. Karşıtlıklar aynasıdır bu... Sakinlik, sessizlik kişiyi özgür kılar-darağacında bile.” (Janouch, 1966: 108) Onun insani dünyayı kendi içinde araması, ailedeki sıradanlığını ve fazlalığını yaşayarak öğrenmesi, ilk adımda *Dönüşüm* öyküsünü kurmayı başlatır. Yazar öykünün özünü, “Sanki doğumum bir türlü tamamlanamamış, bu karanlık evden kasvetli bir yaşamdan hep yeniden dünyaya geliyorum, o evde sürekli olarak varlığımın onaylanmasını bekliyorum.” (Öztürk, 1984: 63) ile ele verir. Gregor Samsa’yı doğuran bu sözler, başkalarına karşı toleranslı olmayı, sabırla beklemeyi özümsetir. Küçük hayvanları alıp onları insanlarla eşdeğer kılmayı deneyen bu yaklaşım, hem anlatımı kolaylaştıran basit bir denge, hem de kahramanın hakkını alabilmek için sona doğru adımlamasıdır. Öyküde aileye gelir getirmesi için fedakârlığı istenen Samsa, böceğe dönüşerek aileden hesap sormayı, patrona karşı ayaklanmayı başlatır. Salt uyumsuzluğu öteleyen bu tutum, düzenin yarattığı bunalımla başkaldırıcı ateşler. Yabancılaşma sınırın ucuna kadar gelir ve okuru da yanına çeker. Burada okur duyum dünyasıyla yabancılaşma dünyasının bir bütün olduğunu sanır. Dil, “bir tutsak olarak kalır” (Garaudy, 1991: 174) ve kendine özgü biçimiyle farklılaşır. “Yadırgatıcı, dahası sarsıcı olaylar yalın, serinkanlı” (Kampits, 1984: 202) ama vurgulu sözlerle anlatılır. Argoya yer vermeyen anlatıda hem bir dünya görüşü şifrelenir, hem de felsefe oluşturulur. Okura insanın dünyevi acısı değil, belli bir toplumsal durum içindeki acısı sezdirilir. *Şato*’da yabancı bir dünyada bilinmeyen birtakım güçlerle umutsuzca boğuşan kimsesiz birey, iletişim kurmayı özler; “düşle gerçeğin birbirine karıştığı benzeri olmayan” (Fischer, 1980: 107) bir taşlamada bulunur.

Kafka, yaşamadığı çocukluğundan dolayı çocuklara duyduğu kıskançlığı satır aralarına yedirir ve onları acılara hedef olarak görür. Diğer bir deyişle; “Çocuklar ona, kendisinin sığınmak istediği ufak olma konumunun işgalcileri gibi görünürler. Ama sonradan anlaşılır ki çocuklar göze görünmemek isteyen küçükler değil, yetişkinlerin güvültüsüne ve acı verici davranışlarına hedef olan küçüklük konumudurlar.” (Canetti, 1984: 209) Bu hedef konum, özdeşleşilen canlılarda kimlik var etmeyi ve imge olarak seçilen çirkin dış görünüşlerin arkasında derin bir duyarlık yaşatmayı kolaylaştırır. Dışlanma, *Dönüşüm*’de onu yaşayan insanın bedeni, *Amerika*’da dayısının yardımıyla yükselişi ve sonradan yine öyle ansızın düşüşü, *Dava*’da yüce bir makamdan (Canetti, 1994: 97-99) kaynaklanırken *Şato*’da, “yer ölçücü içinde bulunduğu ikilem” (Garaudy, 1991: 150) ile belirginleşir. Toplumsallığı, acılardan uzak kalmayı bir türlü başaramayan yazar, yaşadığı ortamları, “Benim hücrem benim hisarımdır.” (Aforizmalar, 1995: 57) diyecek kadar barışıktır. O insanı kendi koşul ve ölçülerine göre değerlendirme, insancıl olanı yüceltme tevazusu göstermeyi elden bırakmaz. Davranış ve psikolojiyi bağdaştıran bu tutum şöyle açıklanır: “Yaşam içinde kaçınılmaz olan bu davranışıyla insan kendi içine döndüğünde düş kırıklığına uğrar. Sanki güzel insan o değildir. Sevdiği insanı yücelere çıkarmak istedikçe, insan silinir, yok olur.” (Günyol, 1985: 10) Yazgının anlatıyla bütünleşmesini simgeleyen bu duyarlılık, Kafka’da tehlikelerden uzaklaşma, “gürültüden şeytan görmüşçesine kaçma”

(Canetti, 1984: 201) şeklinde algılanır. Gecelerle de arası açıktır onun. Karalamaları arasında kısa aralıklarla daldığı uykusu düşlerle, boğucu kâbuslarla bölünür. Kahramanları da her şeyi gecenin zifiri karanlığında yaşar; dışlanmayı çocukluklarıyla birlikte öğrendikleri için hep dışarıda kalırlar. Ve ölüm onlara yatakta ve gece gelmez.

Yazar, varlıklı bir ailenin çocuğu olmasına rağmen hiç varlıklı gibi yaşamaz. Ona göre zenginlik, “*düpedüz görece bir şeydir, doyum sağlamaz insana. ...maddeye dönüşmüş bir güvensizliktir sadece.*” (Janouch, 1994: 21) Babanın aldığı kararla memur yetiştiren bir lisede öğrenim görür. Almanca’yı anadili olarak kullanmasına rağmen o ne tam bir Alman ne de tam bir Çek olarak tanınır. O yıllarda Darwin’i, Hegel’i okur ve dinsel olan ne varsa yadsır. Aileden gelen hiç denecek kadar az Museviliğiyle Snobizm’e ve Hıristiyanlığa kuşkuyla yaklaşır. Bir ara Siyonizm’le ilgili toplantılara katılır. Üniversite yıllarında Sosyalizm, Nietzsche ve Darwin’den etkilenir. Hebbel’in, Amiel’in, Bayro’nun, Grillparzer’in günlüklerini, Eckermann’ın Goethe’yle konuşmalarını, Goethe’nin, Grabbe’nin, du Barry’nin mektuplarını, Schopenhauer ve Dostoyevski’nin yaşam öykülerini okur ve böylece ifade gücünü geliştirir. Evden ayrılma zorunluluğunu, “*kişi, yitirdiği yurdu bulabilmek için, yabancı ülkelere gitmek zorunda*” (Janouch, 1966: 109) ile açıklarken yıllar sonra, “*sessiz çoğunluğun sözcüsü*” (Yücel, 1997: 105) olarak anlaşılacağından habersiz ama davranış ve eğitim psikolojisi açısından bıraktığı mirasın bilincindedir.

Hukuka karşı özel bir eğilimi olmamasına rağmen babasının zoruyla başladığı öğrenimini 1906’da doktora yaparak tamamlayan Kafka, kendisi için her zaman bir ölçüt olan babadan özgürlüğünü aldığı kanıtlar. Böylece baba evinden ayrılmanın bir yolunu bulur. Ne var ki yazını için ihtiyaç duyduğu zamanı ve gücü elinden alacağını bildiği ve bundan nefret duyduğu halde bir büro işini ciddiye almak zorunda kalır. Bundan böyle iş ve yazını birlikte yürütecek; vaktiyle okulların kendisine verdiği işkence iş yerinde de sürecekti. 1907 Ekim’inde hiç istemeden girdiği İşçi Kaza Sigortası Şirketinde (Assicurazione Generali) artık o da, “*anamacı dizgenin bir dişlisidir.*” (Öztürk, 1984: 65) Bir kez daha zorunlu bırakıldığı yönde davrandığını anlar ama serbest yazar olarak çalışmaya cesareti olmadığı için, “*çaresizliğe varan kötümserliğine rağmen, Bürokratennetz dediği büro hayatını*” (Aytaç, 1983: 280) bırakamaz. Özverili bir memur olarak geceleri eve dosya taşısa da çalışma koşullarının zorluğu nedeniyle bu işe bir yıl dayanır. Daha sonra Prag İşçi Kaza Sigortasında (Arbeiterunfallversicherung) işe başlar ve yardımcı memurluktan genel sekreterliğe kadar yükselir.

Kafka, aslında sade bir yaşamı hep özlemiştir. Kadınlara işi ve yazını arasında özel zamanlar ayırmaksızın ilgi duyması, hem bu yalın özleme, hem de yazını engelleyeceği, dolayısıyla özgürlüğünü sınırlayacağı kuşkularına dayanır. Aile ve yazını birlikte yürütememe öngörüsü, onu seçim yapmak zorunda bırakır. Yazarın 1 Temmuz 1914’te Felice Bauer ile nişanlanması, 12 Temmuz’da bu nişandan vazgeçmesi, 1917 Temmuz’da aynı kadınla ikinci kez nişanlanması ve

1917 Aralığı sonunda nişanlıların birbirinden kesin olarak ayrılması, bir buçuk yıl sonra Julie Wohryzek'le nişanlanması ve onların da 1919 Kasım'ında ilişkilerini sonlandırması, evlilik adımlarını boşa çıkarır. Mutlu, sade bir evliliği çok istemesine rağmen nişanlıları ve sevgilerine yaklaşımlarında hep bir mesafe bırakır. Bu davranışı, *“aileye sahip olma tehlikesiyle karşılaşma”* (Canetti, 1984: 250) şeklinde yorumlanan yazar, en mükemmel ortamlarda bile, mutsuzluğa sürükleyebilecekleri (Kafka'nın Güncesi, 1995: 96) kuşkusunu yenemez. Evlilikten ilginç ve bir o kadar acı bir tasarımla, *“değişim geçirip ufalmakla”* (Canetti, 1984: 208) kurtulur. Onun evlilik kurumuna mesafesi, sevgilisi Milen'a yazdığı bir mektupla kesinleşir. Satırlarından birinde, *“Sen bir bıçaksın, ben de durmadan içimi deşiyorum o bıçakla.”* (Sevgili Milan'a Mektuplar, 1995: 214) diyen yazar, aşk ve evlilik hamlelerini sonlandırır. Varoluşun göstergeleri sayılan bu ilişkilerin, Kafka'nın varoluşçuluğunu yorumlamayı önleyeceği düşünülse de bu adımların kesin kez sonlanması, düşünce felsefesinin değişmediğini doğrular. İş ve özel yaşam arasında kurulamayan denge ise bireysel dünyayı sezgilere açar.

Yazar, babaevinden ayrıldıktan sonra sevecen, şakacı, yaşama istekli, iyi bir arkadaş ve yardımsever bir ağabey kişiliğiyle sevgilisine, kız kardeşlerine ve ailesine mektuplar yazar. Hemen her kart ve mektuba ismin yerine konulan şifre, hem bir kısaltma hem de küçülme durumu olarak algılanabilir. *“Milena, Milena, Milena... Adından başka şey yazamıyorum. Yazmalıyım ama! Bugün şaşkınum, yorgunum ve sessinizim... Perşembe sabahı: “Sokak çok gürültülü...F.”* (Sevgili Milan'a Mektuplar, 1995: 73,89) Farklı zaman aralıklarında yazdığı kartların arasında iki kart dikkat çeker. 02.09.1917 ve 26.05.1924 tarihli kartlar onun yaşama isteğini ve umudunun azalışını içerir. *“Canım Ottla, taşındım anlayacağım. Palais'teki pencereleri son bir kez kapadım, kapıyı kilitledim, sanki ölecekmişim gibi bir duygu var içimde... Çok sevgili anne ve babacığım! Yalnız bir düzeltme: Su özlemim ve meyve özlemim, bira özlemimden az değil. Ne var ki, şimdilik yavaş sürüyor iyileşmem. Candan selamlar.”* (Ottla'ya ve Ailesine Mektuplar, 1997: 16,154) Yaşamı boyunca bir çığırkan olmayan yazar, kaldırdığı senatoryumda adının iltimas yerine geçmemesi için yerini duyurmaz. 1922'de tüberküloz teşhisiyle zorunlu olarak emekliliğe sevk edilir. Son altı ayını Dora Diamant'la yaşar ve 3 Haziran 1924'te ölür.

1935'lerde nasyonal sosyalist politikanın etkisiyle yasaklı yazarlara listesine alınır ve eserleri yakılır. Ancak bu onun ve eserlerinin sonunu getirmez. Sartre ve Camus'nün ön ayak olmasıyla 1955'lerde düzyazı ve psikoloji ustalığıyla Avrupa ve Amerika'da, *“bir mutluluk arayıcısı”* (Garaudy, 1991: 153) olarak da Rusya'da okur bulur. 15 Ağustos 1913 tarihli günlüğünde, *“çıldırınçaya kadar herkesten soyutlayacağım kendimi, herkesle bozuşacak, kimseyle konuşmayacağım”* (Wagenbach, 1997: 119) diyen yazar, yazdıklarının zaman sonra okunacağını elbette bilmiyordu. Söylediklerinin bugüne uzanan süreçte farklı anlamlar ürettiği ileri sürüldü. Pek çok değerlendirme ve eleştiri sonrasında bugün yazarın ve sürekli yinelediği söyleminin anlaşılmasının, insanın kendini sorgulamasından, umutsuzluk içinde umut için eylemde bulunmasından (Can, 1998: 87) geçtiği

anlaşılmaktadır. Bu ise yargının eşiğine gönüllüce gelerek kendini aldatmalardan uzaklaşmayı, kendini ve kendi düşüncesini yargılamanın yolunu (Cemal, 1996: 109) aramayı gerektirmektedir. Zira Kafka'nın edebiyata bir soyutlama ve içsel yabancılaşmanın yanı sıra, “*varoluş gerçeğinin gündelik dil-algı düzeni içinde gözden kaçan, kör kalınan yönlerini... Sözcükleri, alışılmış anlam nesnelere dışında, yeni gösterge-gösterilen ilişkilerini*” (Göktürk, 1984: 23) de çarpıcı bir bakış yoğunluğuyla dile getirdiği gözden kaçırılmamalıdır. Yazarın, “...*düşünmek, bir duygu, bir korku bir kalp krizi, bir yıldırım, kimsenin inanmadığı bir umut*” (Heinrich-Jost, 1984: 183) şeklinde anılması da onun iç duygu dünyası ve metinlerinde çokanlamlılık üretmesinin bir sonucudur. Eserleri sıklıkla disiplinler eleştirilere vurulsa da kodlarının çözümünün, “*düz-çizgi yaşamların harcı olmadığı*” (Cemal, 1984: 11) anlaşılmaktadır. Onu ayrıcalıklı kılan, anlatısının gizemi ve alaylı biçemi, “*insanın umutsuzluğunun çağlarla çığ gibi büyüdüğü*” (Özlü Kırıl, 1984: 188) izlenimleri veren betimlemeleridir. Haksızlığın ve aşığılanmanın sıradanlaştığı bir yüzyılın sözcüsü olması, anlatılarını bu yaşam duygusunu tanımlayan ve genel bilince yerleşmiş Kafkaesk (Kasper, 1984: 186,187) üzerine kurmasıdır. Anlatının alan değiştirdiği durumlarda imgeler dünyasıyla gerçekliği benzersiz biçimlere büründürmesi, bireyin çabasını ve yakın çevresinin kaygısızlığını iç içe anlatmasıdır. Vurguladığı şeyin insana hem çok uzak, hem de çok yakın olmasıdır. Öyle ki, “*Bir dünyadan ötekine geçmek için, hem sonsuz bir süre gerekir, hem de bir adım atmak yeter-Kafka'nın odasından içeriye.*” (Karst, 1984: 70) Küçük ayrıntıları birbirine ekleyerek, “*gerçekliğin çevresini belli belirsiz çizdiği*” (Fischer, 1980: 216) anlatılarında simgelerin, “*canlı ve bireyselleştirilmiş kişiler*” (Garaudy, 1991: 170) olarak okurun karşısına çıkmasıdır. Yazarın içinde yaşadığı dünya ile kurduğu dünyanın tek bir dünya olmasıdır. Çünkü, “*Kafka'nın evreniyle yaşamı aynı toptan kesmedir.*” (Garaudy, 1991: 117) Prag edebiyat çevresinin önemli yayımcısı ve Kafka'nın yakın dostu Max Brod, onun edebi anlamda yaptığını, “*dünyanın soytarlıklarına karşı alaylı-hoşgörülü, acıyla karışık mizahı içeren... her vakit züppeliklerden ve kinizmden alabildiğine yüz çeviren bir gözlem biçiminin dışa vurumu*” (Wagenbach, 1997: 79) şeklinde özetler. Bu dışa vurmada sözcükler çağrışım yoluyla kastı belirler. Bu anlam alanında dil, “*iç gerilimden dolayı köşeli*” (Janouch, 1966: 17) sözcüklerle taş gibi ağırdır. Zaten eserlerin, “*dokuz ölçek umutsuzlukla bir ölçek umuttan*” (Brod, 1994: 48) oluşması bu ağırlığı hissettirmektedir. Kahramanları dünyayı değiştirebilme yeteneklerinin olduğuna inanmadığı halde özgürlüğü kaybetmeyi göze almazlar. Buralı değil gibi görünseler de arayış ve bitmemişliği yaşarlar.

Tıpkı çağlarının tanığı ve propagandacısı sıfatıyla Camus, Sartre ve Kafka'nın, “*yaşadıkları çağa etkisini duyuran düşüncelerin, politikacların sağlamasını yapıyor*” (Fuat, 1982: 186) olmaları gibi değişmesi gereken, devleşen kartopu misali yuvarlanır durur. Yazar kahramanlarını eyleme, diliyse kendi içinde zorlarken imgeyi yalnızlık ve yokluk içinde yaşır. Aristo, Brecht, Proust ve Eliot'un yabancılaştırdığı gerçek, yazarın bu adımıyla 1970'li yıllarda *Değişim* adıyla kendine özgü bir yazın olarak edebiyata girer. Değişimden okuma kültürü

boyutuyla yeterince faydalanılamasa da eğitimle birlikte insani olanın uzaklaşmasına daha fazla seyirci kalmanın bir anlamı yoktur. Anlamli olan, bu değerleri ele alan eserleri ve kalemlerini yeniden anlamaya, yorum-eleştiri ve sonuca varmaya çalışmaktır.

SONUÇ

Edebi eser okuma süreci, çeviri ve yabancı dil gibi iki önemli gerekliliğe dayanır. Dolayısıyla okuru yazarın söylediklerine götürürken ona hem birçok şey öğretir, hem de onu her an yenik düşmeyle karşı karşıya bırakır. Çünkü bu süreçte sözcükler ıslak ve kaygan, cümlelerse esnektir. İlerleyebilmek, anlam ve biçimi bir arada taşıyabilmek için adımlar itinayla atılmalı, iletişim yoksunu ortamlarında yetişen yazarların eserleri daha bir titizlikle, hatta farklı okuma süreçlerinde tekrarlar halinde okunmalıdır. Bu bağlamda Franz Kafka da anlatılarıyla zor anlaşılabilir bir yazardır. Davranışta uyumlu, düşüncede özgür insanları yetiştirme amacı güden, ailede başlayıp sosyal çevre, kurumlar ve kültürel gelişmeyle dönüt veren eğitime daha yetişme çağında yabancı kalmış; dışlanmayı had safhada yaşamıştır.

Onun, gücün ve iletişimsizliğin hâkim olduğu bir ailede yetişmesi, söylediklerine ve uyandırdığı sezgiye yansımış; babanın her an hissettirdiği güç ve ondan kaçış yabancılaşmayı, küçülmeyi, dönüşüm geçirmeyi gerektirmiştir. Ailesinde yaşadığı dışlanma ve iletişimsizlik, önce yakın çevresine sonra da dış çevreye karşı duyarsızlık yaratmış; duygularını sınırlandırmıştır. Onu içe kapanmaya zorlayan bu durum, çaresizlik noktasında insani olanı yaşatmayı, sorunların ortasında kalışa sürekli bir koruma duygusu geliştirmeyi, acizlik hissi üreterek öç almayı harekete geçirmiştir. İnsanın bunalma anları değişim ve abartılı betimlemelere, karakter özdeşleşmesine taşınmış; güçten kaçış, sürekli bir özgürlük arayışına dönüşmüştür. Bu nedenle sona yaklaştıkça karakterin kuşkuları artar ve kendi ben'ine yenik düşer.

Sonuç itibarıyla Kafka anlatıları bir kimlik değişimi, düşsel de olsa fiziksel bir dönüşüm, küçülerek öç alma, dışlanma, sona yaklaşırken varlık savaşı verme, sürekli insancıl olanı çağırma algısını anlatıcıyla birlikte hissetmeyi gerektirir. Diğer bir deyişle; olumsuz davranış ve ruhsal özelliklerin nesnel yabancılaşmaya neden oluşu, karamsarlık yerine dışlanmanın yarattığı başkalaşımı inceleme, insanı önce kendi ben'ini sorgulamaya götürür.

KAYNAKÇA

- Aforizmalar?, (1995), (çev. Osman Çakmakçı), İstanbul: Altıkırkbeş Yay.
- AYTAÇ, Gürsel, (1983), *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1. bs.
- _____, (1988), *Çağdaş Alman Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- BROD, Max, (1994), *Kafka'da İnanç ve Mutsuzluk*, (çev: Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yay., 1. bs.
- CANETTİ, Elias, (1984), *Sözcüklerin Bilinci*, (çev. Ahmet Cemal) , İstanbul: Payel Yay.
- _____, (1994), *Öbür Dava I-Kafka'nın Felice'ye Mektupları Üzerine*, (çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yay., 1.bs.
- CAN, Özber, (1998), *Franz Kafka ve Çeviribilim Uygulamaları Açısından Dönüşüm Öyküsünün Türkçe'ye Yapılan Çevirilerinin Analizi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
- CEMAL, Ahmet, (1984), "Franz Kafka'yı Anlamak", *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yay., s. 10-11.
- _____, *Yaşamdan Çevirdiklerim*, (1996), İstanbul: İyi Şeyler Yay., 1.bs.
- DOĞAN, Mehmet H. (1993), *Çağının Tanığı Olmak*, İstanbul :Yapı Kredi Yay.
- FİSCHER, Ernst, (1980), *Sanatın Gerekliliği*, (çev. Cevat Çapan), İstanbul: e Yay.
- FUAT, Memet, (1982), *Çağını Görebilmek*, İstanbul: Adam Yay.
- GARAUDY, Roger, (1991), *Picasso, Saint-John Perse, Kafka*, (çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul: Payel Yay., 3. bs.
- GÖKTÜRK, Akşit, (Aralık 1984), "Okumak-Yorumlamak", *Çağdaş Eleştiri - Edebiyat, Sanat, Sorunlar ve Kavramlar Dergisi*, s. 22-27.
- _____, (1997), *Okuma Uğraşı*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- GÜNYOL, Vedat, (1985), *Bilinç Yolunda Denemeler*, İstanbul: Ada Yay.
- İNCE, Özdemir, (1993), *Yazınsal Söylem Üzerine*, İstanbul: Can Yay.
- JANOUCHE, Gustave, (1966), *Kafka ile Konuşmalar*, (çev. A. Turan Oflazoğlu), Ankara: Bilgi Yay.
- _____, (1994), *Kafka ile Söyleşiler*, (çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yay.

- JOST, Ingrid HEİNRİCH, (1984), “Günümüz Gerçekliği ve Kafka”, (çev. Tezer Özlü Kırıl), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yay., s.171-199.
- Kafka'nın Güncesi?*, (1995), (çev. Mazhar Candan), İstanbul: Düşün Yay.
- KAMPİTS, Peter, (1984), “Kafka'nın Yaratusında Kehanet ve Dil”, (çev. Neyir Öke), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yay., s. 200-206.
- KARST, Roman, (1984), “Kafka ve Gogol-Gerçekliği Olan İmgeler ve İmgeleri Olan Gerçek”, (çev. Turgay Kurultay), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yay.
- KASPER, Hans Erich, (1984), “Günümüz Gerçekliği ve Kafka”, (çev. Ahmet Cemal), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yay., s.171-199.
- KIRAL, Tezer Özlü, (1984), “Günümüz Gerçekliği ve Kafka”, *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yay., s.171-199.
- Otla'ya ve Ailesine Mektuplar?*, (1997), (çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yay., 2.bs.
- ÖZTÜRK, Ahmet, (1984), “Yaşama Açlığı Sampiyonu”, *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yay., s. 60-68.
- Sevgili Milen'a Mektuplar?*, (1995), (çev. Adalet Cimgöz), İstanbul: Say Yay.
- SİNANOĞLU, Suat, (1988), *Türk Hümanizmi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Bas.
- WAGENBACH, Klaus, (1997), *Franz Kafka Yaşam Öyküsü*, (çev. Kamuran Sıpal), İstanbul: Cem Yay.
- YÜCEL, Tahsin, (1997), *Alıntılar*, İstanbul: Yapı Kredi Yay